

Halvbetvungne smil

Informations kronik 7. august 1982

I S-toget på vej til en nattevagt satte jeg mig over for et ungt par, dvs. to mennesker af modsat køn på omkring de 17, med et lidt forsømt udseende. Han var netop i færd med at mande sig op.

”Nej, du”, sagde han med et halvbetvungent smil, ”meget kan jeg gå med til. Men vaske op, det er kvindearbejde. Der trækker jeg grænsen.”

Hun deltog i hans minespil, hun var lidt stolt – måske fordi hun selv fik tildelt en rolle.

De steg ud, for unge til, at scenen var ironisk ment. På det tidspunkt fandt jeg ud af, at deres smil måtte kaldes halvbetvungne. For alle tilfældes skyld havde jeg Poul Martin Møllers strøtanker i tasken, slog op og læste om affektation:

”Den affekteret Trohjertige og Aabenhjertede kniber sit Øie lidt sammen; Selvtilfredsheden, der lyser af hans Øine, forraader ham, og det halvbetvungne Smil, der spiller om hans Mund.”

Jeg havde levet ti år længere end de to. Nu var jeg Gennemskueren, høg over høg.

”Kun humoren har altid vidst / at ingen bund er nummer sidst,” skriver Piet Hein.

Tøvende, halvt ubevidst, afprøver man muligheder, virkninger. At blive voksen er at lære at sælge sig selv i en sprogdragt indrettet efter kærlighedsmarkedet, arbejdsmarkedet osv. Hver ting til sin tid.

Forældre og massemedier leverer skabeloner; udbuddet er trods alt begrænset. Man lærer hurtigt, hvad der virker i ens samtid og miljø. Virkeligheden er det, der virker.

I de små klasser i begyndelsen af tresserne måtte man være forberedt, når man mødte om morgenen. Jeg mener ikke til timerne, men til frikvartererne. Den amerikanske film, som ’dansk’ fjernsyn havde bragt aftenen før, var selve Virkeligheden.

Ve den, som ikke kan tale om Virkeligheden, som ikke taler med Virkelighedens stemme.

Ingen hørte rigtig, hvad de andre sagde, alle kastede deres replikker ind mod et usynligt centrum. Øjne lyste over halvbetvungne smil. Man skulle være hurtig for at få et ord indført. Derfor blev sætningerne korte salver, hentydninger til en særlig hårdtslående scene:

”Og dér, hvor han ruller ned i grøften!”

Næste. Stemningen steg. Jeg var vist den eneste, som ikke havde fjernsyn hjemme. Jeg måtte

Halvbetvungne smil

opfinde en standardreplik, der virkede:

”Åhr ja, og dér, hvor de kører ud over skrænten!”

Jeg var virkelig med det første par gange, jeg brugte den; måske var der sådan en scene. Men tredje gang blev mit bedrageri afsløret, måske fordi jeg ikke havde varieret sætningen. Eller jeg lod mig afsløre: min beskedne afvigelse blev bevidst. Vi havde ikke fjernsyn; jeg gjorde en dyd af nødvendigheden og blev ironisk uden at kende begrebet.

Første gang, jeg så et Maverick-slips, blev det mig betydet, at ”det er lige kommet ovre fra Amerika!” Samme smil igen; ejeren var med i noget. Alt fra Amerika var en slags relikvier, især hvis det ’lige var kommet’ derovre fra.

Det var bud fra selve den Virkelighed, som fjernsynet viste, men faldede lidt efter lidt ved uamerikansk befamling.

Efter skoletid hørte man efterhånden Top-tyve, og hvad det hed. De store øjeblikke, når virkeligheden var mest Virkelig, indtraf, når en ekstatisk stemme forkyndte, at ”Den næste skæring er gået helt til tops på hitlisterne i USA og England!”.

Så var det jo bare om at følge med. Desværre kunne man ikke se hans medvidende udtryk, men sprogdragt og stemmeføring var i hvert fald ægte import.

Senere, i 8. og 9. skoleår, gjaldt det for mange om at være følsom. Måske var det alderen, måske tiden.

Flower power, som det hed. Måske var det alderen: så mange rystende følelser vælder frem i de år. Men ve den, som ikke kanaliserede sin følsomhed og talte Tidens sprog.

Det var tilladt at sige noget følsomt på engelsk, fx ved at citere Donovan. Man lod de dyre ord glide over sine læber og var med i noget, kneb sit øje lidt sammen, fordi man vidste det. Man talte i sin gruppe til og ud fra et usynligt centrum, uden for de voksnes horisont.

Heldigvis var der ingen, som beskæftigede sig med dansk poesi. Forældrene sad i hvert fald ikke og læste digte. Det var der slet ikke lys til i stuen, hvor de sad og så og så, med blåligt flimrende smil:

Lycy show, Muppet show, engelske tipskampe, alt. Som ti år før.

Næste billede i mit album over halvbetvungne smil (som ikke er nogen ligevægtig samtidskrønike) er taget en dag på universitetet midt i halvfjerdserne. Først om baggrunden: man var blevet politisk (på nogle fag), og det var godt. Desværre var det politiske ofte igen dette upersonlige midtpunkt i rummet, en urørlig forudsætning at tale ud fra.

En lærer sagde: ”Vi på venstrefløjen...” – og indbefattede alle, som havde anbragt deres kroppe i det rum. Vi kendte hverken hinanden eller læreren; vi var fremmede middelklasse mennesker i et rum.

Det var let at blive frihedskæmper i dette tomrum. Nogle var desværre kun forurettede på egne vegne:

Sagde deres mening uden omsvøb, men med halvbetvungne smil.

Samme smil, man kunne være uheldig at se på middelklassens ansigt, når den sang arbejder- og protestsange i de år. Den slags gav energi i lønkampen mod de lavestlønnede. We shall overcome.

Det første år, jeg læste, var VS det rigtige i lokalet. Så begik partiet en fejl, jeg husker ikke hvilken, og folk ville have den rene vare: DKP (jeg skriver ikke her om partipolitik, kun om smil).

I frokostpausen en af de dage, hvor stemningen var ved at vende, skete det. Jeg sad to bænkerader bag ham, skråt, så jeg kunne se hans udtryk. Han var holdets frihedskæmper nummer et.

Først gjorde han sine øjne udtryksløse. Så bøjede han sig og trak en avis op af mørket. Jeg så hans højre mundvig. Den var næsten behersket, da han bredte sit Land og Folk ud på pulten.

”Håhr!” lød det, dem bagved og ved siden af ham strakte hals.

”Hva?” sagde han og så hurtigt op fra sin selvfølgelige beskæftigelse... ”Næh” (er det bare det?).

Og så dette fordømte minespil, jeg aldrig kan glemme, ikke engang smile ad. Det er så uvirkeligt.

Så vil jeg næsten hellere tænke på fyren i S-toget. Han var dog endnu ikke bevidstgjort: han havde

bare meninger.

”Efter at jeg har fået mine egne meninger...”, siger vi i den alder. Ligesom man får knallert eller stereo. I dette tilfælde var de egne meninger nok ikke så meget i strid med farens.

Meninger er fast ejendom. Sagt med Poul Møller: ”Det, der kaldes Alvor, er tit Magelighed, f.Eks. Sky for den Blanding af Ironi og Alvor, der tvinger Erkenderen til at være i bestandig Bevægelse uden at kunne besidde noget Begreb om et Liggendefæ.”

Meninger er hård valuta, hvis man kender kurs og vekselsteder, altså steder, hvor meningerne har værdi i sig selv, uanset hvem der har dem: uanset om man har ret til at have ret.

Kapitalen danner sine kredsløb og sin merværdi. Der findes også i alle miljøer kredsløb af betydningsfuldhed, hvori merværdi-mennesker tiltusker sig større betydningsværdi end andre. Den, der vil være sikker på profit, må mindst være dobbeltagent.

Det gælder om at spille på meninger, som er rigtige i sig selv, når man ikke bliver kredsløbets midtpunkt ved at køre sit eget løb med ’kvindelige’ eller ’mandlige’ midler (investeringernes rækkefølge kan dog være omvendt).

I sådan et tilfælde er man nemlig i sin gode ret til at ’lissom tematisere nogle undertrykkelsesmekanismer’ – kønsmæssige eller sociale. Her kan man

Halvbetungne smil

så tale sig varm igen og med et halvbetungent smil dæmpe stemmen og gå over til at føre betydningsfulde særsamtaler med de mest værdifulde i rummet.

Vi, der hverken kun er ofre eller vindere – for så vidt en definition på middelklasse – står altid på spring for at være en af delene.

Kun meninger, som bruges rigtigt og kritisk, kan være rigtige, levende. Det betyder dog ikke, omvendt, at forkerte meninger kan bruges rigtigt. Såsom at opvask er kvindearbejde.

Nogle meninger forekommer mig selvfølgelig rigtige, mere meningsfulde, end andre.

Ved meningsytringer beviser det halvbetungne smil, at jeg ikke ærligt har spurgt mig om menin-

gen med, at jeg har denne mening. Det kan jeg gøre, mens jeg konfronterer mig med noget, der ikke straks skal omsættes i snak: naturindtryk eller opvask.

Visdommens abc kan herefter afsløres:

- a) ”Betænk, hvormegen Løgn der kan findes i en dagligdags Scene fra Livet.” Hertil kræves, at deltagerne har hver sit rum.
- b) ”Noget Selvbedrag er nødvendigt, thi det udgjør Livet.” – Livet må leves forlæns, hen over grænser.
- c) At snuppe en opvask sammen. Her kan jeg ikke citere Poul Møller.

Venedig

Venedig

Venedig

Venedig, Rialto-
Martin Paludan-Müller: Syn
www.ellekar.dk

Dagbog

* * *

Mens Shinkansen med 240 km i timen forlader Tokyo mod Nagoya, Kyoto, Osaka, skubber en ung Tomoko-san eller Masako-san kioskvognen foran sig gennem kupeen. Før hun forlader os, vender hun sig om med et præcist afmålt buk.

I trængslen har jeg mistet min dyre billet. Alligevel slippes jeg ud gennem kontrollen: jeg har jo forklaret, hvordan det hænger sammen. Velkommen igen!

* * *

Natten til 13/9, Osaka. I morgen begynder undervisningen her, hvor mennesker hverken slås eller spytter på gaden. I går genoptog jeg det japanske, og i dag havde jeg den store glæde, at min cykelhandler og to lærere på universitetet uafhængigt af hinanden brugte tre af de udtryk, jeg havde lært. Når man så også begynder at kunne forudsige udfaldet af visse sumo-kampe og derefter kan synge med på nogle stavelser i de tekstede enka-sange i fjernsynet – begynder man at tro, det går fremad.

1/10. Den første dag der minder om, hvad jeg forstår ved efterår. Der var andagt for insekter, nu da de skal dø, ved Saikuji-templet mellem skovhøje.

Himlen var ren og pludselig dobbelt så høj, og det overraskende lave lys tørnede mod den bredstribede rødhvide teltdug bag teceremonien. Alle kimonoer var naturligvis afpasset årstiden, i dæmpede farver – dybe mærker i luften. Også ikebana-udstillingen fik dagen til at svæve mod strengemusikken fra de lange koto'er og efterårssvimmel sang.

2/10. Morsom dag hjemme med Chieko og Yoko fra 2. klasse. De har stor fornøjelse af at hente udtryk fra læsebøger: ”kærlighed ved første blik”, ”ja, du kan sige, hvad du vil, men...”, ”det er alt for galt” og ”det spiller ingen rolle” – kan de sige med den underfundigste humor. Til gengæld fik de smagt rugbrød, leverpostej og camembert, andre ord fra bøgerne.

3/10. Igen en høj dag. Skildringen af efterårssolen i Jørgen Steins Ålborg falder forunderligt sammen med lyset her, perlende som Brahms' 2. klaverkoncert. Jeg er jo ikke japaner.

I disse klare nætter trænger Mars skarpt og gult gennem Jordens skygge som refleks af det lys, der netop nu rammer Danmark. Og dagene er funk-lende friske, som hvidvin i grønne glas.

6/11. Svømmede i en lun vig ved nordkysten. Japanere bader kun, når luften er uudholdeligt varm, så jeg måtte vinke beroligende til forbigående. Som fremmed her, altså født mærkelig, kan man til-lade sig meget. Men min kollega, hr. Shintani, holdt sig på afstand.

7/11. Et helt andet vejr. En sibirisk byge trak ind

over kysten. Forbjergene, hav og himmel gik sammen i tusch. Skabelsen af former og farver ud af det grå er det vigtigste.

25/12. I mit lille pensionat på øen Miyako, mellem Okinawa og Taiwan, viser fjernsynet isflager, skruet op på Hokkaidos strande ved 10 graders frost. Men her, i landets halespids, var problemet julenat at falde i søvn, letpåkædet i 23 grader ved midnat, omsværmet af utrættelige myg.

I 1938 fandt japanerne det nødvendigt at påtvinge disse anderledes øer en komite til fremme af patriotismen, som der sandelig blev brug for under de ødelæggende slag i 1945.

Dysterhed præger flådens underjordiske krigshovedkvarter. Omringede af amerikanske styrker tog her admiral Ota og alle hans 4000 mand en sommernat deres liv med ære, fremfor at blive barbarernes fanger. Fra admiralens dødsdigt, indridset i kommandohulens væg: ”Selv om mit legeme forgår på Okinawa, vil den ædle japanske ånd i mig forsvare Japan for evigt. Hvordan kan vi juble over vores fødsel bedre end ved at dø under kejserens flag?”

En flok 15-årige skolepiger fra Kyoto, i deres sorte, bismarckske skoleuniformer, når hånd i hånd gennem dødslabyrinten til admiralens billede: ”Nähr, det er synd...”. Det betyder næppe, at de ikke har ondt af civile, som ‘med ære’ fik bomber i hoveder og huse. Eller af den menige som – ‘enig’ med sin

admiral – lod sin håndgranat perforere sig selv og hjørnet af det lille betonarmerede rum, så ensom blandt 4000 under jorden. Tænkte han mon også på den kejser, der under mit besøg er ved at dø i Tokyo? Nåede kejseren at se dette rum... nå, ham er det også synd for: for mange en slags offerlam, som ikke ønskede krigen. Dog takkede han guderne for dens sejr. Det bød hans rolle i den hellige stat, hvor han så lidt som soldaten kunne ses som individ.

Antyder man i dag muligheden af at trodse sociale forventninger, vil de færreste japanere forstå, hvad man taler om. Ønsker firmaet fx at flytte en medarbejder 700 km, vejer familiebånd ikke tungt. Det er en selvfølge for mine studenter. De selv er endnu i den 4-årige fase, som er afsat til frihed og ungdom, uden alt for hårde studier. De har terpet for at komme ind på et anset universitet, men dermed er afgangsbrevet efter fire år næsten sikret. Dybtgående individuelle studier må ikke overskygge hovedsagen: samvær og samarbejde, ikke mindst i universiteternes ambitiøse sportsklubber. Deltagelse her kan befordre en ansættelse.

I timerne skal man ikke vente at kunne fremkalde meningsytringer. I et skolesystem med mindst 40 i klassen har de ikke lært at supplere lærerens tale. Et standpunkt er dog klart: afskyen for at medvirke til krig. De drømmer ikke om at dø for staten, og firmakulturen er dog ikke religiøs.

Savner man markerede personlige holdninger, kan

man til gengæld nyde fraværet af kliker – og en evne til harmonisk samvær, hvor ingen er bange for at lege. Den troskyldige åbenhed er ikke til at stå for, så længe den ikke kammer over i nuttet barnlighed, et udbredt kvindeideal her i landet.

På Miyakos strand traf jeg tre dykkere, der viste sig at være studenter ved et protestantisk universitet i Kyoto. Selv buddhister, var de med i et kor med gregoriansk kirkesang som speciale. Deres foldede hænder ved gudstjenesten julemorgen var som et symbol på japansk rummelighed, som det er for let at affærdige som holdningsløshed. Nationens styrke er med skiftende forbilleder at indoptage det bedste fra alle verdener, uden at fortrænge tidligere aflejring. Evnen til i mødet med det fremmede at se sig i en ny situation og helhed gælder såvel nationalt som i gruppen. Straks ved mødet med de tre dykkere var jeg med i en ny gruppe på fire.

Jeg ser dem nok aldrig igen. Det harmoniske samvær er – som teceremonien – øjeblikkets kunst, i sig selv fremmed for forventninger om varigt venskab. Underholder disse 123 millioner øboer sig let med det fremmede, fordi det dybest set ikke eksisterer? Allerede det, som hverken er familien eller firmaet, er vægtløst.

1989 3/3. Ved indskrivningen til afgangens mod Bangkok i Hongkongs lufthavn bad tre skumle fyre mig om at tage noget med for dem i min bagage, da de havde et problem med overvægt. Jeg spurgte

den ansatte, om det virkelig kunne tillades sådanne personer at lokke naive rejsende på afveje, men hun svarede blot, at man intet kunne gøre; det var passagerernes eget ansvar. Morderisk korrump!

4/3. Hos Tans familie i Sukhothai, hvor bedsteforældrene også bor. Samværet i et thailandsk hus virker let og ubesværet: man står op og går i seng uden at sige god morgen eller god nat. Dette udtrykker en mild og rolig følelse af, at vi jo hele tiden er her alle sammen.

7/3. Med den norske kirkeorganisation til bjerglandsbyer uden strøm. Projektgruppen skal lære Mong- og Karenstammerne i det nordlige Thailand at dyrke andet end opium. En by er delt fredeligt mellem de to folk. Mongfolkene er meget snavsede; de forstår stadig kinesisk efter at være udvandret for over 100 år siden. De er meget rigere end de mere renlige Karenfolk fra Burma, som ofte er deres daglejere – mod betaling i opium. Jeg så en meget gammel mand ryge sig i søvn i sit nøgne rum. Vi holdt rådslagning med landsbyboere over bålet i deres hytte: hvad slags gødning skal de bruge og lignende spørgsmål. En 50-årig, sløv og uden tænder. Et sted rev de et hus helt ned og genopførte det på grund af dødsfald: samme renhedside, som fik japanerne til at flytte deres hovedstad igen og igen. Et alter af pap på en væg tjente forfædrekulden. Nøgne bjerge, hvor der før var urskov. Gik forbi en af Karenfolkets skoler: blev inviteret indenfor for at give lidt danskundervisning!

Kyoto

Osaka

Martin Paludan-Müller: Syn
www.ellekar.dk

Osaka, shinto